

ובריש מס' יבמות⁶¹. וכן פסלו חכמים מגלה התפורה בפשתן משום דנקראת ספר והקלו בה משום דנקראת אגרת להטיל בה פשתן אם לא יספיקו הגידין לתפורה כולה בהן, ובלבד שתהא משולשת בגידין בג' מקומות בכל יריעה, אך לא הקלו בה בדבר אחר כי אם בענין התפירה, לפי שיש בידנו לקיים ענין הספר ואין לחוש אם נקל בה כאגרת בדבר התפירה בשעת הדחק, אבל לא לפשטה כאגרת שלא תהא יוצאת בדבר זה מכלל ספר לגמרי, ומידי דהוה אשרטוט שהיא צריכה כאמתה של תורה, וכדלעיל, מידי דהוה אפסול דפתרא שפסלנוהו למגלה ויתבאר לפנינו ב"ה. ודלא כרי"ף⁶² שכתב בשם רבי' האי גאון: ומנהגא דילן לפשטה כאגרת⁶³. אלא [היכא] שא"א לקיים בה חומרי ס"ת הותר להקל בה משום דנקראת אגרת בדבר התפירה (שלא) [אבל לא] להוציאה מדין ס"ת מכל וכל. ולכך חברה התלמוד לאגרת לענין התפירה. ואם באת לפשטה כאגרת, או לעשותה בלא שרטוט, ובלא עבוד לשמה, ובדפתרא נמצאת יוצאת מכלל ספר מכל וכל באלו הדברים. וכן פי' שר שלום גאון שלא לפשטה כאגרת אלא צריך לכרכה ולקרות בה כס"ת ורוב הגאונים פירשו כן⁶⁴.

^{הערה}ועוד הם קורין בכמה מקומות בספרי התורה שאינן מעובדים לשמן, או שאין דאזכרות כתובות לשמן ופסולים לקרות בהם כדאמ' לעיל. וגם אינן מזוינים בזיוני' שעטנ' ג"ץ דגרסי' במנחות פ' הקומץ רבה⁶⁵: אמר רבא ז' אותיות צריכי' ג' ג' זיונין ואלו הן שעטנ' ג"ץ. וכת' ר"י⁶⁶ שצריך לכל אלו האותיות שבתורה ובכל ספרי הקדש להיותם בג' זיונין מזוינין כך. ובה"ג כתב⁶⁷ דכי אמר רבא ז' אותיות צריכות ג' ג' זיונין בין בס"ת ותפלין ומזוזות ובין בכל כתבי הקדש, בכל מקום שאתה מגיע [ל]אות אחת מאלו שבע עשה להם ג' זיונין ואותיות שעטנ' ג"ץ למה כדי שיראו בעולם בג' זיונין לג' רוחותיו עכ"ל. וכן נראה מכמה פנים הא' דרבא אמרה להאי מילתא בס"ת, ועוד תמה על עצמך לדברי השימושא רבא שהביא הרי"ף ז"ל⁶⁸ שעטנ' ג"ץ דמזוזה מזוזה מאן דכר שמיה. ועוד איך יהיה

61 יבמות ד, ב. 62 רי"ף מגילה פרק א סימן אלף סח. 63 ברי"ף שם: מנהג דחזי לנא דמאן דקרי לה למגילה קורא ופושט כאגרת, וברבינו חננאל מגילה ה, א כתב: ורב האי זצוק"ל אמר מנהגא דחזינן קורא ופושט כאגרת, אבל קורא וכורך כס"ת לא תוא לנא לתלמודנו הכי. 64 כ"כ רב נוטרונאי גאון הלכות פסוקות סימן קפז, ומביאו בטוא"ח סימן תר"צ, וכ"כ בסידור רב עמרם גאון, והר"ח במגילה ה, א בשם רב צמח גאון. 65 מנחות כט, ב. 66 רבינו יעקב — רבינו תם, כ"כ רבינו תם בהלכות ספר תורה שלו לעיל בספרנו עמוד 67 לפנינו בבה"ג זה לא נמצא, והאשכול בהלכות ס"ת ח"א (עמוד 150 מהדורת אלבק) מביא בלשון זה בשם רי"צ"ג, ובשו"ת הגאונים שערי תשובה סימן קנז מביא מעין זה בשם ר' עמרם גאון. 68 גם ספר התרומה הלכות תפילין (דף עה, ב) כתב כי רב אלפס מביא את השימושא רבה

האדם בודה מלבו שי"ן עי"ן דשמע. ט"ט דלטטפת ולטוטפות, ד' דנפשך, ו"ז דמוזות ודמוזות, ג' דדגנך. צ' דעל הארץ. מ"ש אלו ומאין יבאו אחרי שלא נתפרשו בתלמוד בבלי וירושלמי. ועוד מצאתי לדבר ראי' דגרסי' בגיטין ירוש' ^{אוצר החכמה} 69 כתיב הכא בגט אשה ⁷⁰: וכתב לה ספר כריתות, וכת' בתורה ⁷¹: וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר, מה להלן צריך לזיין בזיוני שעטנ"ז ג"ץ שבתורה אף בגט אשה צריך לזיין. למדנו מכאן שצריך לזיין כל אותיות שעטנ"ז ג"ץ שבתורה, ולפי דרכנו למדנו שגם בגט אשה צריך לזיין וכ' רבינו יעקב מ"ב ⁷² דאם לא זיין כלהו שעטנ"ז ג"ץ שבתורה פסול דלא גרע מקוצו של יו"ד ⁷³. וראיה לדבר ^{אוצר החכמה} בשבת פ' הבונה ⁷⁴: נתכוון לכתוב אות אחת ועלו בידו שתיים חייב, ופר"ח ז"ל ⁷⁵ כגון ט שיפרידנה כך ל, וכן היא בירושלמי ⁷⁶: והתניא פטור לא קשיא הא דבעי זיוני הא דלא בעי זיוני, פי' אם היא צריכה זיון פטור ואם אינה חסרה זיון חייב הטאת.

וצריך לעשות הקפת גויל לכל האותיות ⁷⁷, ובין שיטה לשיטה כמלא שיטה, יתגי ביתי"ן, ויתגי דלתי"ן, ויתגי ההי"ן, וחטורת התי"ן ויתגי קופי"ן, וקוצי יודי"ן, וציינתי להן לאות ולזכרון בד"ה חק"י פתיחת התי"ן ופתיחת קופי"ן, ואותיות גדולות וקטנות על פי הקבלה והמסורת, במסורת הגדולה הנקרא **אכלה ואכלה** ⁷⁸, וגם ביי"ה שמ"ו בריש הדף. ויש עלינו כל הדברים האלה לשבח ולהודות, כי לכולם יש להם עקרים ויסודות בראיות נכוחות.

גם יש מקומות מועטים שקורין בחומשין בב"ה ומברכי' עליהם תחלה וסוף ועוברים על לא תשא. ותשובתיו הרמתה ויתבאר לפנינו בע"ה. ובדברים שהם פשוטים בתלמוד אינם חוששין אעפ"י שהם מפורשים בכמה מקומות, ובדברים שהם סתומים באים ופוסלים את ס"ת הנעשה בטליטולה על פי הקבלה והמנהג. וגרמו לו לאותו חכם בעל הספר הפסד גדול, והתורה חסה על ממונם של ישראל והם לא חסו ופסלוהו בלא טעם ובלא ראיה.

ואעפ"י שהרבינו בראיות נכוחות ועלינו להרבות עוד בתשובות נצחות, לא אצלנו מלכתוב להם את אשר הראה לנו אחד מאהבינו מחכמי טליטולה אשר מצא

ולפנינו זה נמצא ברי"ף. 69 לפנינו בירושלמי אין דרש כזה, ויתכן שדרשה זו היה לפני רבינו באיזה מדרש ירושלמי. 70 דברים כד, ג. 71 שם יז, יח. 72 רבינו תם בהלכות ס"ת, לעיל בספרנו עמוד צז. 73 מנחות כט, א. 74 שבת קה, א. 75 שבת שם. 76 כ"כ רבינו בהלכות תפילין גוסס ב', ולפנינו בירושלמי אינו. 77 רבינו בהמנהיג הלכות תפילין גוסס ב'; ג כותב: שיעור הגויל וז"ל: וצריך לתת ריוח בין תיבה לחברתה כמלוא אות קטנה שהיא יו"ד, ובין אות לאות כמלוא חוט השערה דזהו הקפת גויל מד' רוחותיה. 78 ספר זה י"ל עפ"י כתב-יד מנוקדת

כתוב בתשובת רבינו שרירא גאון ז"ל ששאלוהו ענין העיבוד האיך לגוילים. כמה נותנים בו מקמח וממלח, וכמה מצואת כלבים, וכמה ישהה בסיד, וכמה בעפצים, וכמה עפצים לכל עור ועור וכמה ישהו במים. והשיב להם כפי מנהגם, ומתוך דברי השואל והגשאל המשיב ישכיל המשכיל שדבר פשוט היה להם התר לעבד בצואת כלבים, שלא שאלוהו אם מותר לעבד את העורות של גוילים בצואת כלבים אם לאו, והמשכיל יבין. והא לך התשובה.

וששאלתם⁷⁹ היאך עמלים אצלכם בגויל, וכמה שוהה בסיד וכמה ישהה בקיץ ובחורף, וכמה צריך כל עור מצואת כלבים, ואיזה קמח של חטים, או של שעורים, וכמה מים והיאך מטילין עפצים.

תשובה^{לדבר החכמה} כך עושים עורות של גוילים אצלנו, מביאים עורות יבשים שמשירין את צמרן, ושורין אותם במים לבדם עד שישורו ויהיו רכין, ואח"כ מטילי אותם לבור הסיד העשוי להם, ומטילין לתוכם מים ומעט צואת כלבים בלא שיעור, ומעט מלח וסותמין את פי הבור, ומשהין אותם בקיץ יום אחד ובחורף ג' ימים, ואין משהין אותם יותר כדי שלא יתעכלו, ומוציאין אותם משם ובודקים בהם מפני הקרע, ואם יש בו קרע תופרו ומותחו על מלביות של עצים המוכנים, ומביא [מים חיים ומדיחן יפה יפה ומביא]⁸⁰ עפצים הרבה ושוחקן או טוחנן יפה יפה ונותן לכל עור ועור שליש ליטרא מליטרא של בגדא"ד שיש י"ג אוקיות בליטרא, וטח מן הפעצים האלו בפניהם משני צדדים ומזלף עליהם מים ומעדיף במקום השער יותר ממקום הבשר, ועושה לכל עור ועור כך פעמים ביום ובפעם הג' טח את יתר הפעצים ומעמידם בשמש כדי שיתלבנו ועוזבן עד שיבשו ומנפצן לאחר כך וחותכן עכ"ל הגאון לא פחות ולא יותר.

נחזור לענין ואם נפשך לומר היאך נכשיר עבוד העורות בצואת כלבים לס"ת תפלין ומזוזה ומגלה, והלא לא שמענו בענין העבוד בתלמוד במנחות פ' הקומץ רבה ובשבת פ' המוצא ובגיטין פ' המביא תניין אלא עבוד מליח וקמית ועפיץ דאמרי⁸¹. שלש עורות הן מצה, חיפה, ודפתרא. מצה כמשמעו דלא מליח ודלא קמית ולא עפיץ, חיפה דמליח ולא קמית ולא עפיץ. דפתרא דמליח וקמית ולא עפיץ. ודפתרא אינו נקרא ספר ופסלוהו חכמים למגלה הנקראת ספר כמ"ש במגלה⁸² כתבה על הדפתרא

והערות, ע"י ר"ז פרנסדורף, הנובר תרכ"ד. ⁷⁹ תשובה זו מובאת בשו"ת הגאונים שערי תשובה סימן שלב, ובהאשכול (הוצ' אלבק עמוד 150) הלכות ס"ת, ורבינו מביאה גם בהמנהיג הלכות תפילין נוסח ב'. ⁸⁰ השלמתי ע"פ ספר האשכול שם והמנהיג, נשמט ע"י הדומות : ומביא = ומביא. ⁸¹ שבת ע"ט. א : גיטין כב. א. ⁸² מגילה

לא יצא עד שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו. ואע"ג דגט אשה נקרא ספר⁸³ וכשר על הדפתרא כדאמרי' בשבת פ' המוצא יין⁸⁴ לענין ג' עורות שחלוקין בשיעורן לענין הוצאת שבת להתחייב בכל עור ועור לפי מעלתו. ואמרי' בדפתרא: וכמה שיעורו כדי לכתוב עליו את הגט, שאני התם דכתיב ונתן בידה מ"מ. א"נ שאני גט דמשום עגונא הקלו ביה רבנן. א"נ שאני גט דלאלתר. אבל בס"ת תפוז"מ ומגילה דלמען יעמדו ימים רבים לא כדאמרי' בשטרות ויתבאר לפנינו בע"ה. תדע שאף זיוני שעטנ"ז ג"ץ מצריך הירושלמי בגט אשה דאתיא כתיבה כתיבה⁸⁵ ואע"פ שנקרא ספר הוצרך לג"ש זאת וכדאמרי' לעיל. וכבר פרשו כל גאוני עולם דגויל וקלף ודוכסוסתוס מליח וקמיה ועפיץ הם מכמה פנים. הא' שהרי פסלו דפתרא לס"ת ומגלה מדלא עפיץ, ועוד שבאלו החמירו החכמים בשיעוריהם לענין הוצאת שבת ממה שהחמירו בדפתרא ששיעורו כדי לכתוב עליו את הגט. ואלו קלף משום דחשיב מיניה אמרו⁸⁶: קלף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפלין שהיא שמע ישר, ולכך לא כייל ל' בהדי ג' עורות דחשיב טפי מכלהו. וא"כ תקשי לך השתא מנין לנו להכשיר שום עבוד לכל אלו זולתי במלח ועפיץ, ומעתה על מה הם סומכים בכל הגלות לכתוב ס"ת תפוז"מ ומגלה בעבוד שאינו מעופץ ברב המקומות. וכן בכל קנפוניא וצרפת ובורגוניא לוהיר ואלימניא וברוב פרובינציא ובארץ ספרד ובשאר מקומות שאין מעבדין בעפצים כי אם בסיד ובצואת כלבים ובקלפים שלנו שהם לבנים, והלא אמ' כי בחסרון העפצים נקרא דפתרא ופסול לס"ת ומגלה לפי שנקראו ספר ודפתרא אין בו תורת ספר, ומעשים בכל יום שנהגו כל ישראל לכתוב כל השטרות של מקח וממכר, ונחלות וצואות, ומתנות והרשאות, ושטרי פסיקתא וכתובות, וגט ושטרי חליצה ומיאונין, ושטרי שוברין ושטרי הלואות, ושטרי אירוסין וגשוואין וכל דבר בעבוד דלא עפיץ, והוא בעי' שטר שאינו יכול להזדייף וליכא כדאמרי' בריש מס' גיטין⁸⁷ גבי שטרא פרסאה: והא בעי' שטר שאינו יכול להזדייף וליכא, ומשני בדאפיצן. ותנן נמי בגיטין פ' המביא⁸⁸: אין כותבין על נייר מחוק ולא על הדפתרא מפני שהוא יכול להזדייף וחכמים מכשירין, ואמרי' עלה בגמ' מאן חכמים ר' אליעזר דאמר עידי מסירה כרתי, ואמרי' עלה לא הכשיר ר' אליעזר אלא בגיטין דלאלתר אבל בשטרות דכתיב בהו למען יעמדו ימים רבים לא דבעי' שטר שאינו יכול להזדייף, ומעתה לא היה לנו לכתוב כל אלו בקלפים שלנו דלא אפיצן. על זה נשאל ר"י הצרפתי⁸⁹ והשיב כי זה שהיינו פוסלים כל ספרי הקדש וכל השטרות בדלא עפיץ זה היה בימי החכמים קדמונינו ו"ל שלא

יז, א. 83 דכתיב דברים כד, א: וכתב לה „ספר” כריתות. 84 שבת עט, א.

85 לעיל הביא רבינו דרשה זו בשם הירושלמי וכבר ציינתי שם הערה 69 דדרשה זו לא נמצאת בירושלמי. 86 שם עט, ב. 87 גיטין יא, א. 88 שם כב, א.

89 רבינו תם לעיל בספרנו בהלכות ס"ת (עמוד צד-צה).

היו בקיאין בעבוד אחר זולתי במלח וקמח ועפץ, וכשהיה נחסר העפץ היה יכול להזדייף והוא דפתרא שאינו נקרא ספר שלא תתקיים בו הכתיבה ימים רבים, ואעפ"כ בימי החכמים ז"ל כשהיו מעבדין בעבוד אחר דלא עפיץ והיתה הכתיבה

קצת מתקיימת בו אעפ"י שלא היה חשוב וטוב כעבוד העפץ הכשירוהו בימיהם לס"ת. תדע שכן הוא דאמרי' במנחות פ' הקומץ רבה⁹⁰: אמר רב יהו' אמר רב קרע הבא בשתיים יתפור בג' לא יתפור, והתניא בג' יתפור בד' לא יתפור*⁹⁰, ל"ק הא דאפיצן הא דלא אפיצן, פי' בדאפיצן אף בג' שיטין יתפור – דשוב לא יקרע לפי שהעבוד טוב מאד ובדלא עפיצן בג' לא יתפור דמאחר שנקרע בב' יקרע וילך לו ויחליף ויתן שם יריעה אחרת דה"ל כס"ת שחסר יריעה אחת ואין קורין בו. כפרת זהב טהור⁹¹.

למדין מכאן לכאורה שספרי התורה שאינם מעובדין בעפצים שאם נקרע בג' שיטין לא יתפור ויחליף ויתן יריעה אחרת, ואף כשתאמר שעבוד שלנו טוב מעפיץ כמו שיתבאר לפנים בע"ה. בד' שיטין לא יתפור ויחליף.

נחזור לענין, דסוף סוף גמצינו למדין דס"ת בימי החכמים הקדמונים היו מכשירים בדלא עפיץ, ואעפ"י שלא היו בקיאין לעשות עבוד טוב וחשוב כעפיץ. ומעתה אנן השתא שהעבוד שלנו בסיד ובצואת כלבים שהוא טוב מאד משלהם לכל מבין ומשכיל, ואינו יכול לעולם להזדייף לצד הלבן כי מחיקה כל שהוא יראה בו לעינים וכך הגרד מה שאין כן בעבוד העפץ שיוכל האדם למחוק בו ולא יראה, גם הכתיבה אינו נראית לעינים יפה לפי שאין מי מילין ע"ג מי מילין, כ"ש שהוא כשר לכל ספרי הקודש ולכל השטרות שבעולם. ויראה הטעם שפסלו דפתרא לס"ת ומגלה למען יעמדו ימים רבים, צריך להיות להם עבוד טוב שתתקיים הכתיבה בהם לזמן מרובה, וכדאמ' בשטרות למען יעמדו וגו' וכדלעיל שפסלו דפתרא אף לשטרות, ועוד דאמ' בסוטה⁹² ובפ"ק דערובין⁹³ שאין לתת קנקנתום לתוך הדיו שכותבין בו פ' סוטה דכ' ⁹⁴ ומחה אל מי המרים דבעי' כתב שיכול להמחות, הא כל שאר התורה צריך להעשות כתב שאינו יכול להמחות למען יעמוד ימים רבים. והכותבה בכתב שיכול להמחות תדמה כמוחק את השם, ובאזהרת מוחק את השם הוא עובר. ומטעם זה אסרתי בברג"ש לכתוב את השמות שאינן נמחקים בזהב בס"ת ובשאר ספרים.

90 מנחות לא, ב — לפנינו שם: ר"ח אמר רב. 90* לפנינו שם ליתא: והתניא בג' יתפור בד' לא יתפור, עיין בגמ' שם שינוי בגירסא מגרסת רבינו. 91 כינוי ותואר לר"ת — כפר"ת כן פירש' רבינו' תם' זהב טהור. 92 סוטה כ, א. 93 עירובין יג, א. 94 במדבר ה, כג.

ויראה מכאן שאסור לכתוב את ס"ת בכאג"ד שאף דפתרא פסלו חכמים לס"ת ומגלה ואף לשטרות למען יעמדו ימים רבים, אלו החומשים המלמדים בהם את התינוקת אעפ"י שאין קורין בהם בצבור בתורת קריאה אלא בתורת למוד ושנון, צריך לעשות להם עורות טובים שהרי ספר נקראו למען יעמדו ימים רבים וגו'. ואל תשיבני הא דאבעיא לן בגיטין פרק הניזקין⁹⁶: מהו לקרות בחומשין בב"ה, ומסקי' דעת לעשות לה' ומותר לקרות בהם ע"י הדחק. ומכאן שגו בכמה מקומות לקרות בב"ה בחומשים המלמדים בהם התינוקת, ולא מילתא היא, דהנהו כשהם בגליון⁹⁷ שכך היו כל ספריהם בגליון, ומעובדים לשמם ותפורין בגידין ועשויים כדת וכהלכה, אלא שאין כל התורה כאחת. דאי לא תימא הכי הלא אמ' ⁹⁸ "ס"ת התפור בפשתן אין קורין בו, ושחסר יריעה אחת שאינה תפורה אין קורין בו"⁹⁹, עאכ"ו אותם החומשים שאינם עשויים כהלכה כלל שאין קורין בצבור בו בתורת קריאה.

נחזור לענין, ועל זה פליאה גדולה בעינינו אשר הגיד לנו בעל הספר, שבלא פסלות עבוד צואת כלבים אף אם היה מעובד במלח וקמח ועפיץ פסלוהו חכמי חבל אראגון עבור שצבעוהו בכרכום הנק' זעפראן. ולפי שיש בדעתם שלא יכשר שום עבוד לגויל וקלף, ודוכסוסטוס כי אם במלח, וקמח, ועפיץ. ואולי סמכו על פי' רש"י⁹⁸ שפי' גויל מעובד בעפצים, וכן קלף ודוכסוסטוס, וכן נמצא בערוך⁹⁹ בשם ר"ח ששלשתן מעופצים. גם זה אינו ראיה שזה היה בימי החכמים הקדמונים כדאמ' בדלא עפיץ היו קורין אותו דפתרא ופסול לס"ת ומגילה, אבל עבוד שלנו הלא הוכחנו ובררנו שהוא כדת וכהלכה ואינו יכול להודיף ויעמוד ימים רבים, שהרי באינו יכול להודיף תליא מילתא.

ומעתה בכל ענין שיהיה העבוד במלח וקמח ועפיץ או בשאר עבודים כאשר הוכחנו שהם כשרים מאחר שאין יכולים להודיף, למה יפסל אם צבעו העורות בכרכום או בתולעת שני לנאות את פני העור שיראה הכתב לעינים ועל זה אני קורא זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות ס"ת נאה לבלר נאה¹⁰⁰. ותבא עליו ברכה שמורה וערוכה העושה ככה. ומעיד אני עלי שמים וארץ אשר ראיתי בארץ מולדתי באביניון קהל אשר בפרובינציאה חכמים גדולים שנתנו להקדש גויל יפה שלא נמצא כמהו בכל גבול ישראל שנעבדו בצואת כלבים. וערבו שחיקת תולעת שני עם שחיקת העפצים והיו נותנים שחיקת העפצים ותולעת שני ביחד עליהם

95 גיטין ס, א. 96 מכות יא, א. 97 גיטין ס, א. 98 שבת עט, ב ד"ה קלף. 99 ערוך ערך דוכסוסטוס. — כן הביא רבינו תם בהלכות ספר תורה לעיל בספרנו עמוד צה בשם רב האי ורבינו חננאל, ובערוך שם בשם רב האי, ובר"ח שבת שם בשם רב האי. 100 שבת קלג, ב.

לשפשפן היטב ולקלוט את העין. הא למדת שדבר פשוט היה בעיניהם לעשות כך בהיתר. ועוד זכורני שראיתי החבר הגדול החסיד קרובנו ר' יוסף ב"ר מאיר שהיה רוצה לעבד בצואת כלבים את העורות לס"ת ומזוזות שהיה כותב בהם. ויראה לנו כי בודאי מה שהיו אלה החכמים מערבים שחיקת תולעת שני עם העפצים לפי שהיה העבוד טוב מאד ונראה לעינים יותר מעבוד העפץ לבדו, שאין כל אדם בקי היום בעבוד העפצים והקלף משחיר ובא, כאשר אנחנו רואים היום הזה בכמה גוילים שהושחרו כ"כ עד שנמנעו מלקרות בהם, שאין כתיבתם נראית לעינים ויכול אדם לזייף בהם לפי שאין מי מילילן ע"ג מי מייין. וכמעט שאני קורא על הכותבי אותם שהם עוברים באזהרה למוחק את השם והכסיל בחשך ילך, כי הם סבורים להעלותו ואינם חוששי' לפסלותו. שפוסלי' אותו שקורין בו כקורא על פה ודברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם על פה ¹⁰¹. ובצבע הכרכום ותולעת השני יראה הכתב לעינים ויהיה טוב ונאה והגון לקרות בו. ומי ^{למנוח} נוכל לפסלו אם הוסיפו על העבוד שאז"ל תבא עליו ברכה שהוא מתוקן היטב יותר ונאה לקרות בו ועפעפיו יישירו נגדו. והפוסלים את ס"ת משום תוספות הכרכום ותולעת שני אין אלו אלא דברי גביאות ושטות, כי לא נמצא בתלמוד שפסלו חכמים בתוספת עבוד כ"א בחסרון עבוד לפי מנהג עבודם כמו דפתרא משום דלא עפיץ. וכן הוכחנו בעבוד צואת כלבים שהוא מותר על כל פנים. ועוד שהעור מתעלה שמתרכך ומצהיל את הפנים וזהו טוב מאד למען ירוץ קורא בו כאשר הגידו לי העבדני', שע"י עבוד זה הוא נעשה רך וטוב ודבר זה הוא צריך לס"ת למען יעמוד ימים רבים. ולא יקרע בגלילתו תמיד. וכבר בררנו מכמה ראיות שבלא קמח ומלח ועפיץ יתכן לעשות גויל לס"ת שאין הדבר תלוי באותו עבוד וכן עיקר. ולא תזוז מינה. ואם הלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר ¹⁰², והרי נהגו כל יש' דלשטרות וכל ספרי הקדש אינם מצריכי' מלח וקמח ועפץ וכותבי' אותם בקלפים שלנו המעובדים בסיד ובצואת כלבים שהוא הטוב מכל העבודים שבעולם, ואין להרהר בדבר לאיש חכם ונבר ותו לא מידי.

סוף דבר הכל נשמע שעבוד העורות בצואת כלבים כשר לס"ת, ומגלה, ותפלין ומזוזות, וכן מותר לצובעו אחרי עבודו בכרכום או בתולעת שני, ועוד שע"י יתרכך העור ויצהיל את הפנים, ועל כן יהיו העפעפים מיושרים נגד הקוראים, ולא יהיה כקורא על פה ולשון חכמים מרפא. ואין לנו לקפח את שכר הכלבים. וכן הקב"ה לא יקפח שכר את שכרנו רב טוב הצפון ליראיו וליוצא ולבוא שלום מכל צד, ולכל המחזיקים בתורת ה' רב שלום עד בלי ירח.

אברהם ב"ר נתן הירחי ז"ל.